

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA ELIMU YA SEKONDARI KIDATO CHA PILI

021

KISWAHILI

Muda: 2:30

MAJIBU

Mwaka: 2002

maktaba.tetea.org

Maelekezo

1. Karatasi hii in sehemu A, B, C, D na E.
2. Jibu maswali **yote** .
3. Majibu **yote** yaandikwe kwenye nafasi ulizopewa.
4. Majibu yote yaandikwe kwa kaalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa **vyote** vya mawasiliano visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
6. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI TU		
NAMBA YA SWALI	ALAMA	SAININI TA MTAHINI
1		
2		
3		
4		
5		
JUMLA		

SEHEMU A: UFAHAMU

1. Soma kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali.

Afya bora ni mali ya thamani kwa kila mtu. Ili kuwa na afya bora, ni muhimu kula chakula bora, kufanya mazoezi ya mwili, na kulala kwa muda wa kutosha. Hata hivyo, watu wengi hupuuza mambo haya na badala yake wanatumia muda mwingi kwenye michezo ya video au kwenye mitandao ya kijamii. Hali hii imesababisha ongezeko la magonjwa yasiyo ya kuambukiza kama shinikizo la damu na kisukari, hasa miongoni mwa vijana.

Madaktari wameshauri kwamba watu wale vyakula vya asili kama matunda, mboga mboga, na nafaka badala ya vyakula vya makopo au vyakula vya haraka. Aidha, ni muhimu kufanya mazoezi angalau dakika 30 kwa siku ili mwili uwe na nguvu na kinga dhidi ya magonjwa. Kulala kwa saa nane usiku pia husaidia mwili kupumzika na kujiandaa kwa shughuli za siku inayofuata.

Afya bora inahusiana na maisha marefu na yenye furaha. Ni wajibu wa kila mtu kujihusisha na tabia zinazohakikisha afya yake inabaki bora kila wakati.

MASWALI

(a) (i) Andika kichwa cha habari uliyosoma, kisichozidi maneno matano (5).

Afya Bora ni Mali

(ii) Ni tabia zipi mbaya zinazochangia magonjwa yasiyo ya kuambukiza?

- Kupuuza kula chakula bora.
- Kutofanya mazoezi ya mwili.
- Kutotumia muda wa kutosha kulala.
- Kutumia muda mwingi kwenye michezo ya video au mitandao ya kijamii.

(iii) Eleza maana ya maneno yaliyopigiwa mstari kama yalivyotumika kwenye habari uliyoisoma.

- Puuza: Kukosa kutilia maanani au kutoshughulikia jambo muhimu.
- Kinga: Uwezo wa mwili kujilinda dhidi ya magonjwa.

(iv) Taja magonjwa mawili yasiyo ya kuambukiza yaliyotajwa.

- Shinikizo la damu
- Kisukari

(v) Ni ushauri gani wa madaktari kuhusu chakula?

Watu wale vyakula vya asili kama matunda, mboga mboga, na nafaka badala ya vyakula vya makopo au vyakula vya haraka.

(vi) Kwa nini ni muhimu kufanya mazoezi ya mwili?

Mazoezi ya mwili husaidia mwili kuwa na nguvu na kinga dhidi ya magonjwa.

(vii) Kulala kwa muda wa saa nane kunasaidiaje mwili?

Kulala kwa saa nane husaidia mwili kupumzika na kujiandaa kwa shughuli za siku inayofuata.

(viii) Kifungu hiki kinamaanisha nini kinaposema “afya bora ni mali ya thamani”?

Afya bora ni muhimu sana kama mali kwa sababu inaruhusu maisha marefu, yenye furaha, na yenye tija.

(ix) Unafikiri ni kwa nini vijana wengi wanakabiliwa na magonjwa yasiyo ya kuambukiza?

Vijana wengi wanakabiliwa na magonjwa yasiyo ya kuambukiza kwa sababu ya tabia mbaya kama

kutokula chakula bora, kutofanya mazoezi, na kutumia muda mwingi kwenye michezo ya video au mitandao ya kijamii.

(x) Ni wajibu wa nani kuhakikisha afya bora?

Ni wajibu wa kila mtu kuhakikisha afya yake inabaki bora.

(b) Andika ufupisho wa habari hii usiozidi maneno themanini (80).

Afya bora ni muhimu kwa maisha marefu na yenye furaha. Ili kuipata, mtu anapaswa kula chakula bora kama matunda na mboga, kufanya mazoezi ya mwili kwa dakika 30 kila siku, na kulala saa nane. Watu wengi hupuuza haya na kutumia muda kwenye mitandao ya kijamii, hali inayosababisha magonjwa kama shinikizo la damu na kisukari. Ni wajibu wa kila mtu kuhakikisha afya yake inabaki bora.

SEHEMU B: LUGHA KWA UJUMLA NA UTUMIZI WAKE

(a) Andika herufi ya jibu sahihi.

Lugha inaweza kuelezwa kama:

A. Sauti za binadamu pekee.

B. Njia ya kuandika tu.

C. Mfumo wa mawasiliano uliokubalika na jamii.

D. Maneno yanayotumiwa na watu wazima.

Jibu: C

(b) (i) Tunga sentensi moja kuonesha rejesta inayoweza kutumika katika maeneo yafuatayo:

- Kanisani: Mungu atubariki sote katika maisha yetu.
- Shambani: Limi shamba lako kwa makini ili upate mavuno mengi.
- Hospitalini: Daktari, naweza kupimwa shinikizo la damu leo?
- Sokoni: Bei ya samaki leo ni shilingi elfu mbili kwa kilo.
- Darasa: Wanafunzi, soma kwa makini kabla ya mtihani.

(ii) Sahihisha maneno yafuatayo kwa kuandika upya:

- Afya: Afya (sahihi tayari)
- Magonja: Magonjwa
- Vyakkula: Vyakula
- Mazoez: Mazoezi
- Ngvuu: Nguvu

SEHEMU C: SARUFI

3. (a) Sarufi inahusika na nini?

Sarufi inahusika na uchanganuzi wa muundo wa lugha, ikiwa ni pamoja na fonolojia, mofolojia, sintaksia, na semantiki, ili kuhakikisha mawasiliano sahihi.

(b) Ainisha maneno yaliyopigiwa mstari katika sentensi zifuatazo:

(i) Afya bora ni mali ya thamani. → Nomino

- (ii) Vijana wengi hupuuza afya yao. → Kitenzi
- (iii) Madaktari wameshauri kuhusu chakula bora. → Nomino
- (iv) Mazoezi yanasaidia mwili kuwa na nguvu. → Nomino
- (v) Kulala kwa saa nane ni muhimu. → Kitenzi

(c) Nyambua maneno yafuatayo katika hali ya kutendeka, kutendwa, na kutendeana:

KUTENDEKA	KUTENDWA	KUTENDEANA
(i) Kula	Kula	Kuliwa
(ii) Fanya	Fanya	Fanyiwa
(iii) Pumzika	Pumzika	Pumzikwa

(d) Bainisha dhima za mofimu zilizopigiwa mstari:

- (i) Hawafanyi mazoezi ya mwili. → Mofimu “-wa-” ni kiwakilishi cha wingi cha jamii ya ki/vy (watu).
- (ii) Walipuza ushauri wa madaktari. → Mofimu “-li-” ni kiwakilishi cha wakati wa sasa uliopita.

SEHEMU D: UTUNGAJI

4. Andika barua kwa rafiki yako, S.L.P 345, Mwanza, ukimweleza kuhusu umuhimu wa kula chakula bora kwa afya yake.

kanumba Jr
S.L.P 456
Dodoma
Mei 28, 2025

Mpendwa kigosi,

Naomba uwe na afya njema. Ninakuandikia barua hii kukukumbusha umuhimu wa kula chakula bora kwa afya yako. Chakula bora kama matunda, mboga mboga, na nafaka hukuza nguvu na kinga dhidi ya magonjwa kama kisukari na shinikizo la damu. Epuka vyakula vya makopo au vya haraka kwa sababu vinaweza kuharibu afya yako.

Pia, kula chakula bora hukusaidia kuwa na maisha marefu na yenye furaha. Tafadhali jisikie huru kuniandikia kuhusu tabia zako za chakula.

Wako wa moyoni,
kanumba

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

5. (a) Oanisha vipengele vya fasihi simulizi katika Orodha A na maelezo yake katika Orodha B kwa kuandika herufi sahihi:

ORODHA A	ORODHA B
(i) Ngano	C. Hadithi za watu wa kale
(ii) Methali	A. Maneno ya hekima
(iii) Hadithi za Kiajabu	B. Hadithi za wanyama
(iv) Maigizo	D. Ugizaji wa hadithi

(b) Taja njia tatu za kuwasilisha fasihi simulizi.

- Kusimulia kwa mdomo.
- Kuigiza hadithi au maigizo.
- Kuimba nyimbo za kitamaduni.

(c) Eleza faida mbili za methali katika jamii.

- Methali hufundisha maadili ya kijamii kama uaminifu na heshima.
- Methali husaidia kukuza fikra za watu kupitia maneno ya hekima yanayotumika katika mawasiliano ya kila siku.